

Asia: VN/14961/2024

Lausuntopyyntö keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmasta (KAISU3)

Toimenpideohjelma tavoitteiden saavuttamiseksi

Avovastaus

Amnesty International Suomen osasto korostaa tarvetta nopeille ja tehokkaille toimille fossiilisista polttoaineista irtautumiseksi. Taakanjakosektoria ja jokaista sen osa-aluetta on tarkasteltava osana Suomen ilmastopolitiikan kokonaisuutta, jota ohjaavat kansallisen ilmastolain tavoite hiilineutraaliudesta vuoteen 2035 mennessä sekä EU-tason velvoitteet.

Kuten suunnitelmaluonnoksessa todetaan, esitetyt toimet eivät riitä saavuttamaan taakanjakosektorille asetettua tavoitetta vähentää päästöjä 50 prosentilla vuoden 2005 tasosta.

Ilmastolain hiilineutraalisuustavoitteen saavuttaminen vuoteen 2035 mennessä edellyttää, että eri sektorien toimet suunnitellaan ja toteutetaan kokonaisuutena. KAISU3-suunnitelmassa esitettyjen toimenpiteiden ei voi nähdä vastaavan tilanteeseen, jossa maankäyttösektorin nielut ovat romahtaneet ja ilmastolain hiilineutraalisuustavoitteen saavuttaminen edellyttää huomattavia lisätoimia.

Amnesty muistuttaa, että Suomella kuten kaikilla valtioilla on velvollisuus turvata ihmisoikeuksien toteutuminen riittävillä ja oikea-aikaisilla ilmastotoimilla. Myös Kansainvälisen tuomioistuimen (ICJ) tuore kannanotto korostaa valtioiden oikeudellista velvollisuutta ilmastomuutosta hillitseviin toimiin ja painottaa Pariisin sopimuksen velvoitetta maakohtaisiin päästövähennyksiin, jotka mahdollistavat ilmaston lämpenemisen rajoittamisen 1,5 asteeseen.

Nykyisten ja tulevien sukupolvien ihmisoikeuksien turvaamiseksi Amnesty peräänkuuluttaa keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmalta esityksiä konkreettisista lisätoimista ja resursseista, joilla varmistetaan päästöjen tehokas ja ripeä vähentäminen taakanjakosektorilla.

Liikenne

Avovastaus

Liikenne on taakanjakosektorin suurin päästölähde, joten tehokkaat ja ripeät toimet liikenteen päästöjen pudottamiseksi ovat keskeisiä ilmastopolitiikan kokonaisuuden kannalta.

Suunnitelmaluonnoksen mukaan liikenteen päästöt ovat viimevuosina pääsääntöisesti vähentyneet, mutta vuonna 2024 liikenteen päästöt kasvoivat vuoteen 2023 verrattuna.

Kuten suunnitelmaluonnoksessakin todetaan, pääministeri Orpon hallituksen toimenpiteet muun muassa jakeluvelvoitteen heikentämisestä ovat hidastaneet tieliikenteen päästöjen vähenemistä perusennusteeseen verrattuna. Lisäksi fossiilisten polttoaineiden verotusta on kevennetty ja joukkoliikenteen arvonlisäveroa korotettu.

KAISU3-suunnitelmaluonnoksessa esitettyjen liikenteen päästövähennystoimien määrä ei vastaa hallitusohjelman aiheuttamaa päästöjen kasvua. Suunnitelman ja sen taustaskenaarioiden perusteella tavoite liikenteen päästöjen puolittumisesta vuoteen 2030 mennessä vuoden 2005 tasosta ei tule suunnitelman mukaan toteutumaan.

Hallituksen tulisi viipymättä esittää lisätoimenpiteitä, jotta liikenteelle asetetut päästövähennystavoitteet saavutetaan. Lyhytaikaisten tukiratkaisujen rinnalle tarvitaan toimia, jotka saavat aikaan rakenteellisia, pitkäaikaisia ja kestäviä muutoksia.

Suuri osa suunnitelmaluonnoksessa esitetyistä toimenpiteistä kohdistuu liikenteen sähköistymiseen. Sähköistymisessä tarvittavien kriittisten raaka-aineiden, kuten akkumineraalien, tuotantoon liittyy myös merkittäviä ympäristö- ja ihmisoikeusriskejä, joten pelkkä autokannan uudistaminen sähköiseksi ei riitä muuttamaan liikennejärjestelmää kestäväksi. Autokannan sähköistämisen rinnalla tulisikin etsiä myös rakenteellisempia ratkaisuja kestävämmän liikkumisen edistämiseksi ja panostaa esimerkiksi toimivan joukkoliikenteen kehittämiseen.

Maatalous

Avovastaus

-

Rakennusten erillislämmitys

Avovastaus

-

Työkoneet

Avovastaus

-

Jätehuolto

Avovastaus

-

F-kaasut

Avovastaus

-

Teollisuus ja muut päästöt

Avovastaus

-

Kuntien ja alueiden ilmastotyö

Avovastaus

Vaikka suunnitelmaluonnos toteaa kuntien ja alueiden ilmastotyön mahdollisuudet, se ei esitä juurikaan uusia toimenpiteitä, työkaluja ja resursseja kuntien ja alueiden ilmastotyön tukemiseksi. Toimenpiteiden osalta suunnitelmaluonnos listaa jatkettavan aikaisempia toimintatapoja sekä kannustaa kuntia vapaaehtoiseen ilmastoyhteistyöhön ja -verkostoihin. Ottaen huomioon, kuinka tärkeiksi suunnitelmaluonnos kuntien ilmastoyhteistyön tunnistaa, olisi tärkeää lisätä myös konkreettisempia kirjauksia siitä, miten yhteistyötä tuetaan ja osoittaa esimerkiksi suunnitelmassa mainittujen verkostojen toimintaan riittävät resurssit.

Suunnitelman tavoitteiden vastaisesti hallitus on heikentänyt kuntien ilmastotyötä poistamalla kuntien velvoitteen laatia ilmastosuunnitelmia. Kuntien ilmastosuunnitelmavelvoitteen poistaminen heikentää myös ilmastolain 2 §:n oikeudenmukaisuustavoitetta, jonka mukaan ilmastotoimissa on huomioitava alueelliset erityispiirteet ja sidosryhmien näkemykset. Kaikkia kuntia koskeva velvoite sekä ilmastosuunnitelmille asetetut vähimmäisvaatimukset olisivat myös edesauttaneet ilmastotoimien valtakunnallista seurantaa ja vertailua.

Amnesty suosittelee, että kuntien velvoite ilmastosuunnitelman laatimisesta palautetaan ja kunnille osoitetaan riittävät resurssit ilmastosuunnitelmien valmisteluun.

Kulutuksen hiilijalanjälki

Avovastaus

Suunnitelmaluonnoksessa todetaan, että kulutukseen kohdistuvilla toimenpiteillä olisi huomattavasti potentiaalia vähentää taakanjakosektorin päästöjä ja tunnistetaan erilaisia mahdollisuuksia vaikuttaa kulutuksen hiilijalanjälkeen. Toimenpiteiden osalta suunnitelmaluonnos jää kuitenkin epämääräiseksi, eikä sisällä mitään uusia ja konkreettisia toimia tai ohjauskeinoja, joilla yksityisen kulutuksen päästöjä voitaisiin rajoittaa.

Julkiset hankinnat

Avovastaus

Suunnitelmaluonnos toteaa, vähäpäästöisten ja kestävien julkisten hankintojen edistämiseksi tarvitaan tutkimustietoa ja ohjauskeinoja. Suunnitelmaluonnos myös mainitsee erilaisia prosesseja ja hankkeita, jotka liittyvät julkisten hankintojen kestävyyteen. Varsinaisia uusia tavoitteita ja

toimenpiteitä julkisten hankintojen vähähiilisyydestä ja ilmastokestävyydestä ei suunnitelmaluonnoksessa kuitenkaan esitetä.

Amnesty muistuttaa, että julkisia hankintoja ohjaamalla voidaan edistää tehokkaasti vähähiilisiä ja kestäviä ratkaisuja. On tärkeää varmistaa, että Suomen ilmastopolitiikan kokonaisuus sekä hankintalainsäädäntö ovat keskenään johdonmukaisia ja esimerkiksi hankintalainsäädäntöä kehitetään siten, että se vauhdittaa kestäväää ja oikeudenmukaista energiasiirtymää.

Muut poikkisektorit

Avovastaus

-

Suunnitelman ympäristö-, talous- ja sosiaaliset vaikutukset

Avovastaus

Vaikka suunnitelmaluonnoksen vaikutuksia on arvoitu monipuolisesti, vaikutustenarviointi ei sisällä perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia. Amnesty korostaa, että ilmastopolitiikan suunnitelmien seurannassa tulisi arvioida säännöllisesti toimien vaikutusta perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen niin Suomessa kuin muualla maailmassa.

Sosiaalisten vaikutusten osalta suunnitelman valmistelun lähtökohdaksi on määritelty oikeudenmukainen siirtymä kohti vähähiilistä yhteiskuntaa sekä yhdenvertaisuus. Lisäksi todetaan, että ilmastopolitiikan kannalta erityisen tarkasti huomioitavia ryhmiä ovat tulevat sukupolvet (lapset ja nuoret) sekä alkuperäiskansa saamelaiset. Amnesty pitää tervetulleena, että KAISU3-suunnitelmaa valmisteltaessa on arvoitu toimien oikeudenmukaisuutta sekä koottu tietoa ilmastotoimien vaikutuksista kansalaisten ja sidosryhmien kuulemisen kautta. Jää kuitenkin epäselväksi, kuinka vahvasti oikeudenmukaisuusnäkökohdat on huomioitu suunnitelmaluonnoksen sektorikohtaisissa toimenpiteissä.

Amnesty suosittaa, että KAISU3:n ja muiden ilmastopolitiikan keskeisten suunnitelmien vaikutustenarvioon sisällytetään perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi. Kaikkiaan ilmastopolitiikan suunnitelmien oikeudenmukaisuuden ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia tulisi kehittää ja systematisoida. Arvioinnin tulisi johtaa tehokkaiisiin toimenpiteisiin oikeudenmukaisuuden ja ihmisoikeuksien edistämiseksi ja niihin mahdollisesti kohdistuvien kielteisten vaikutusten torjumiseksi. Sosiaalisten ja oikeudenmukaisuusvaikutusten sekä suunnitelmaluonnoksesta nyt puuttuvien perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia tulisi tehdä paitsi viranomaisten toimesta myös riippumattomana asiantuntija-arviointina.

Amnesty huomauttaa, että toistaiseksi ilmastotoimien ihmisoikeusvaikutusten arvioinnille ei ole valtionhallinnossa yhtenäisiä indikaattoreita tai kriteeristöä. Riskinä on tällöin, että arviointi on pistemäistä, eikä esimerkiksi huomioi toimien kokonais- ja kumulatiivisia vaikutuksia. Ilmastotoimien ihmisoikeusvaikutusten arvioinnin kriteeristön ja indikaattoreiden käyttöönotto auttaisi varmistamaan, että arviointi on riittävän kattavaa ja edistää laadukasta pitkäaikaisten vaikutusten seurantaa.

Lopuksi Amnesty muistuttaa, että ilmaston kuumeneminen uhkaa vakavasti nykyisten ja tulevien sukupolvien keskeisten ihmisoikeuksien toteutumista. Keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelma on osa Suomen ilmastopolitiikan kokonaisuutta, sen ihmisoikeusvaikutukset riippuvat keskeisesti siitä, missä määrin suunnitelma ja sen toimeenpano osaltaan edesauttaa ilmastokriisin hillitsemistä.

Suomen ilmastopolitiikan nykyiset ja suunnitellut toimenpiteet eivät ole linjassa Pariisin sopimuksen 1,5 asteen tavoitteen ja ilmastolain tavoitteen hiilineutraaliudesta vuoteen 2035 kanssa. Amnesty peräänkuuluttaa KAISU3-suunnitelmaan ja muihin Suomen keskeisiin ilmastopolitiikan suunnitelmiin konkreettisia lisätoimia, jotta kansalliset ja kansainväliset tavoitteet ilmastokriisin hillitsemiseksi voidaan saavuttaa.

Muita huomioita

Avovastaus

-

Mikola Elina
Amnesty International Suomen osasto